

CAPUT XX.

Testimonium S. Epiphani.

Sanctus Epiphanius omnium superiorum æqualis (nam etiam Athanasio familiaris fuit, licet omnibus supervixerit) in *Ancorato*, circa medium, cum docere vellet, hominem vere esse factum ad imaginem Dei, licet non facile appareat, in quo consistat similitudo inter Deum, et hominem, cum homo sit corporalis, finitus, mutabilis; Deus incorporealis, immensus, immutabilis, dicit, multa esse ejusmodi, quæ aliud sunt, aliud videntur esse, et ponit exemplum de Eucharistia, quæ vere est corpus Christi, et tamen nihil minus esse videtur; cum id, quod apparet exterius, sit rotundum, et insensibile, et proinde valde dissimile corpori Christi. «Videmus, inquit, quod accepit Salvator in manus suas, veluti Evangelista habet, quod surrexit à cœna, et accepit hæc, et cum gratias egisset, dixit: Hoc meum est, Hoc et Hoc. Et videmus quod non æquale est, neque simile, non imagini in carne, non invisibili Deitati, non lineamenti membrorum: hoc enim est rotundæ formæ, et insensibile, quantum ad potentiam. Et voluit, per gratiam dicere: Hoc meum est, Hoc, et Hoc; et nemo non fidem habet sermone; qui enim non credit esse ipsum verum, excidit à gratia, et salute». Hæc ille.

Hic sane locus omnino convincit. Nam quod dicit Epiphanius oportere credere esse ipsum verum, excludit tropos, et præsertim cum addat excidere à salute, qui id non credunt. Quod etiam addit esse id credendum, licet sensus repugnet, apertissime testatur non loqui eum de significatione, sed de re ipsa: nam sensus non modo non repugnant, sed etiam juvant ut credamus Sacramentum significare.

Respondent adversarii, ac præcipue Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, objecto 186. Epiphanius loqui de representatione corporis Domini, ac velle dicere, credendum esse panem Eucharistiæ vere esse corpus Christi representative, licet nulla appareat in pane similitudo cum corpore Christi. Id vero ex eo potissimum colligit, quod Epiphanius panem dicit esse corpus Christi:

affirmat enim id, quod Dominus accepit in manus, quodque ait rotundum, et insensibile esse; illud, inquam, ipsum vocatum à Christo per gratiam corpus ipsius. Panis autem rotundus, et insensibilis, id est, panis verus, ac materialis non potest esse corpus Domini, nisi representative.

Sed hæc solutio facile refelli potest duplici ratione. Primo, quia Epiphanius non sine causa mutavit conclusionem in comparatione Eucharistiæ cum homine. Nam cum dixisset hominem esse imaginem Dei, licet non appareat similitudo inter Deum, et hominem: debuisset dicere consequenter, panem Eucharistiæ esse imaginem corporis Domini, licet non appareat similitudo inter panem, et corpus Domini; id enim requirere videbatur ratio exempli allati. At non ita dixit, sed ait panem Eucharistiæ, esse ipsum verum corpus Domini. Et certe non dixisset de homine, esse ipsum verum Deum, sicut dixit de Eucharistia, esse ipsum verum corpus; et tamen non minus homo est verus Deus representative, cum sit ejus imago, quam sit per adversarios Eucharistia verum corpus representative. Quorsum igitur hæc mutatio, nisi ut intelligeremus, non conferri Eucharistiam, ut imaginem cum homine; sed Eucharistiam, quatenus in ea vere continetur corpus Domini?

Secundo, refellitur solutio adversariorum, quia si Epiphanius vellet solum dicere panem Eucharistiæ esse corpus Domini representative, exemplum ipsius nihil valeret. Nam Sacramentaria signa quidem sunt representantia rem aliquam sacram, sed non representant ratione figuræ, aut colorum, quemadmodum representant imagines depictæ, vel sculptæ; sed representant partim ut signa ad placitum, partim ob analogiam naturalem inter effectus ipsorum signorum, et rei significatæ, quemadmodum etiam verba sunt signa rerum, et hedera signum est vini. Quare nihil est novum, vel mirum, quod Sacramentum Eucharistiæ representet Christum, licet non sit illi simile, vel æquale, quoad figuram et formam: non enim representat ut imago. Et quemadmodum stultus esset, qui miraretur, quomodo voces possint esse signa rerum, cum non sint illis in figura, vel colore similes, vel magnitudine æquales; sic etiam stultus esset, qui miraretur quomodo panis Eucharistiæ possit Christum representare, cum non sit Christo æqualis, nec habeat lineamenta corporis Christi. At-

qui Epiphanius affert in medium, ut rem mirabilem, et sola fide comprehensibilem, quod panis Eucharistiæ dicatur vere esse corpus Christi, cum non sit illi similis, nec æqualis, nec referat ulla corporis illius lineamenta; nec igitur Epiphanius loquitur de pane representante corpus Domini, sed de ipso vero corpore, quod vere adest in illa sacra hostia, quam oculis videmus, et manibus tangimus, licet sensus omnes reclamant.

Ad argumentum autem Petri Martyris, respondeo, Epiphanius nunquam dixisse panem materialem esse corpus Christi; sed tantum dixisse, Dominum, accepto pane, gratias egisse, atque Eucharistiam fecisse, et dixisse: *Hoc est corpus meum*. Ubi pronomen, *Hoc*, non demonstrat panem, sed id quod in manibus Domini erat, sive quod sub speciebus illis continebatur, ut supra diximus: quod quidem antea fuerat panis, sed prolatis illis verbis, corpus Domini erat.

At, inquit Petrus Martyr, de ea re, quam vocat rotundam, et insensibilem, de eadem pronuntiat, quod sit corpus Domini. Illa autem res panis sine dubio est. Respondeo, res illa rotunda, et insensibilis non est panis eo loco, sed aliquid speciem panis præ se ferens: vult enim Epiphanius dicere, sacram Eucharistiam vere esse corpus Domini, licet exteriori forma, ac specie rotunda, et insensibilis sit, ut panis merus videatur. Imo in hoc consistit (ut diximus) tota sententia Epiphanius, quod videlicet credere debeamus, verum Domini corpus nos in Sacramento Eucharistiæ percipere, cum tamen nihil videamus, nisi panis materialis accidentia.

CAPUT XXI.

QUINTA ÆTAS ECCLESIE AB ANNO DOMINI 400. AD 500.

Testimonium S. Gaudentii.

Beatus Episcopus Gaudentius ad initium quinti sæculi floruit, ut patet ex serm. ipsius de *dedicatione Basilicæ Concilii Martyrum*, ubi dicit, se accepisse reliquias quasdam à duabus neptibus S. Basilii; et ante paucos annos refert inventa fuisse corpora Sancto-

rum Gervasii, et Protasii à S. Ambrosio. Hic igitur insignis auctor tract. II de *Exodo*, dicit, in veteri Testamento agnum paschalem non fuisse eundem omnium Judæorum, sed multos; siquidem unaqueque familia suum occidebat, et manducabat: ille enim agnus figura erat, non veritas. At in nostra veritate unum, et eundem in omnibus Ecclesiis immolari, et manducari affirmat. Que comparatio manifeste indicat in nostro Sacramento verum Christi corpus in seipso, non in solo symbolo adesse: alioqui etiam Judæi, unum et eundem agnum habuissent, cum omnes illi eorum agrum unum Christum significarent.

Deinde idem auctor sic loquitur: «Ipse naturarum Creator, et Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus (quia et potest, promisit), efficit proprium corpus: et qui de aqua vinum fecit, et de vino sanguinem suum». Et infra: «O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei. Pascha est Domini, hoc est transitus Domini. Ne terrenum putes, quod celeste effectum est, per eum, qui transit in illud, et fecit illud suum corpus, et sanguinem.» Et infra: «Quod annuntiatum est credas, quia quod accipis, corpus est illius panis cœlestis, et sanguis est illius sacre vitis. Nam cum panem consecratum, et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Credamus cui credidimus: nescit mendacium veritas». Et infra: «Non infringamus os illud solidissimum: Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus. Si quid autem super fuerit et jam nunc in unius cuiusque sensu, quod expositione ista non cooperit, ardore fidei concremetur». Ad hæc loca adversarii non responderunt, nec respondere possent.

CAPUT XXII.

Testimonium S. Chrysostomi.

Ad initium anni 400. floruit etiam S. Joannes Chrysostomus, qui multis modis testatus est, quid sentiret de Sacramento corporis Domini. Primum testimonium ejus habetur hom. 60. ad pop. *Antiochen.* et hom. 83. in *Matth.* «Credamus, inquit ubique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui,

et cogitationi nostræ absurdum esse videatur, quod dicit. Superet et sensum, et rationem nostram sermo, quæso, ipsius; quod in omnibus rebus, sed præcipue in mysteriis faciamus, non illa, quæ ante nos jacent solummodo aspicientes, sed verba quoque ejus tenentes: nam verbis illius defraudari non possumus, sensus vero noster deceptui facilis est. Quoniam ergo ille dixit: Hoc est corpus meum; nulla dubitatione teneamur, credamus etc. » Et homil. 51. in *Matth.* « Qui, inquit, majus, id est, animam suam, pro te posuit, quare dignabatur suum tibi tradere corpus? Audiamus igitur tam Sacerdotes, quam alii, quam magna, quam admirabilis res nobis concessa est, audiamus, oro, et perhorrescamus, carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit ». Sane non potuisset Chrysostomus clarius loqui, si Calvinistam aliquem ante se habuisset, quem hortari ad fidem voluisset.

Secundum testimonium habetur in iisdem duobus locis: « O, quot modo dicunt, vellem vestimenta ipsa, vellem calceamenta videre; ipsum igitur vides, ipsum tangis, ipsum comedis. »

Ad hunc locum respondet Petrus Martyr, Boquinus, et alii, Chrysostomum tribuere nomen rei significatæ symbolis ipsis, et hyperbolice loqui. Et probant eum loqui de symbolis, non de ipso vero corpore, quia dicit videri Christum, et tangi in Sacramento, cum tamen sola symbola tangantur, et videantur: de ipso autem vero corpore supra dixit, oculis mentis per fidem esse videndum; et infra dicit, in rebus sensibilibus donum insensibile nobis dari. Quod autem insensibile est, nec tangi, nec videri potest: nec igitur de ipso vero Christo loquitur, sed de pane, cum ait: « Ipsum vides, ipsum tangis, ipsum comedis. »

At solutio ista facile refellitur: Chrysost. enim cum dicit, Christum ipsum videri, et tangi, intelligit ipsum verum Christum videri, et tangi, sed in specie aliena, non in sua, id est, vere adesse, et recipi sub illis speciebus, quæ proprie videntur, et tanguntur; licet in propria specie Christus in Sacramento non videatur, nisi oculis fidei, necque sensibilis sit, ut in Sacramento est. Exemplum habemus in Angelis. Nam vere dicebantur videre, tangere, et hospitio excipere Angelos, qui illos recipiebant in corpore assumpto, ut Abraham, Loth, Tobias, et alii. Id autem velle Chrysostomum, patet ex eo

quod dicit, multos cupere videre vestimenta, et calceamenta, et in Sacramento, plus habere, quam cupiant, cum ipsum Christum habeant; illi enim qui cupiunt vestimenta, vera vestimenta cupiunt, non imaginem vestimentorum. Et sane optabilis esset videre, vel habere vera Christi indumenta, quam imaginem corporis ejus: non ergo vere dicit Chrysostomus, illos habere plus quam optent, nisi ipsum verum Christum vere habeant.

Præterea ibidem dicit Chrysost. nullum unquam pastorem pavisse oves carne, et sanguine suo, ut Christus facit, et multas matres dedisse filios aliis nutriendos, at Christum carne sua non alere. Quæ comparationes omnino frigeant, si tantum id symbolo carne sua nos nutrit.

Adde, quod homil. 24. in *priorem ad Corinth.* dicit, magos hoc ipsum corpus adorasse in præsepi: nos autem aliquid amplius habere, quam habuerint magi: nam illi habuerunt in præsepi, nos in altari; illi in ulnis mulieris, nos in manibus sacerdotis; illi simplex corpus viderunt, nos et corpus idem videmus, et scimus ejus potentiam, et virtutem, etc. At si tantum in signo Christum habemus, non modo, non sumus magis superiores, sed tanto inferiores, quanto inferior est imago Christi ipso vero Christo.

Ibidem dicit, amantes consuevisse personis amantibus donare vestes, pecunias, et alia id genus: at carnem suam non posse dare; Christum autem rationem invenisse per hoc mirabile Sacramentum, quod se nobis vere donaret habendum. Sed falsum erit, quod Chrysostom. dicit si tantum in symbolo se nobis Christus donat: possunt enim etiam homines se donare, et reipsa donant amicis in symbolo, cum imagines suas illis donant.

Item homil. 51. in *Matth.* « Adeamus, inquit, Christum singuli ægrotantes magna cum fide. Nam si qui fimbriam vestimenti ejus tunc tetigerunt, recte omnes corroborabuntur: quanto magis corroborabimur, si totum in nobis habebimus? » Ubi non loquitur Chrysost. de Christo habito tantum in symbolis: non enim major est virtus imaginis Christi, quam fimbriæ illius, quam qui tangebant, curabantur omnes.

Item homil. 3. in *epist. ad Ephes.* dicit, Eucharistiam nihil prorsus differre ab illo corpore, quod in cælo ab angelis adoratur: « De corpore, inquit, nobis sermo est, et

eo, quod nihil ab illo dissidet. Quot istius corporis efficiamur participes? quot ejus sanguinem gustamus? Recolito, quia illius corpus, et sanguis est, qui supra cælos residet, qui ab Angelis suppliciter adoratur. »

Denique homil. 3. de *Incomprehensibili natura Dei* prope finem, reprehendit acerrime populum, quod ad ejus concionem frequentissime accederent, ad sacrum autem rariores: « Me, inquit, vehemens cepit suspirium, quod cum ego disputo vester conservus, studium adhibitis et ingenium, contenditis animum, alter alterum impellit, et jactat, ut ipse propius adsit, frequentes ad finem usque dicendi patientissimi perseveratis: cum autem ipse Christus communis omnium magister et Dominus in sacris mysteriis se ostensurus est, vacua ecclesia redditur. Proh fidem hominum Christianorum? » Hæc ille. Quæ sane comparatio, et exclamatio ineptissima esset, si nihil in Eucharistia præter signum haberemus: potuissent enim illi respondere, se domi satis multas habere imagines Christi in quibus eum videre possent.

Tertium testimonium habetur in iisdem locis, homil. videlicet 60. ad *popul.* et 83. in *Matth.* ubi Chrysostomus sic ait: « Non sufficit ipsi, hominem fieri, flagellis interim cædi, sed nos secum in unam (ut ita dicam) massam reduci: neque id fide solum, sed reipsa nos corpus suum effecit. » Et homil. 61. ad *popul.* et hom. 43. in *Joan.* addit non sola charitate, sed reipsa nobis commisceri carnem ipsius per hoc Sacramentum. Et homil. 24. in *priorem ad Corinth.* dicit, sic nos uniri corpori Christi per Eucharistiam, quemadmodum corpus illud unitum est Verbo per Incarnationem, id est, vere et realiter. Et ibidem dicit, amantes aliquando præ nimio amore morsu appetere eos, quos diligunt, ut eo modo indicent, cupere se, si posset fieri, intime uniri, et fieri unum cum illis: Christum autem hoc mirabili modo per Eucharistiam effecisse, ut vere corpori ejus intime uniremur. Quæ omnia frigidissima, et ridicula essent, si tantum in signo Christi corpus acciperemus.

Respondet Petrus Martyr, duplicem esse unionem fidelium cum Christo: unam per fidem, et charitatem; alteram, quæ est ista sequitur, qua sumus membra Christi, et ipse caput nostrum; et de hac posteriore loqui Chrysostomum, cum dicit, nos reipsa uniri Christo, et non sola fide, aut charitate.

Sed contra. Nam ista unio membrorum

cum capite, qua efficiamur unum corpus mysticum Christi, proprie obtinetur per Baptismum, et necessario præcedere debet summptionem Eucharistiæ: qui enim non est membrum Christi, non nisi indigne ad hoc Sacramentum accedit. At Chrysost. dicit, per Eucharistiam nos conjungi Christo nova quadam, et vera unione. Præterea, quod ait Chrysostomus, reipsa nobis conjungi corpus Christi, non minus opponitur conjunctioni mysticæ membrorum cum capite, quam conjunctioni per fidem, et dilectionem: neque enim illa magis realis est, quam ista. Denique illa exempla Incarnationis, et amantissimatis refellunt figmenta ista adversariorum.

Quartum testimonium est in his locis, ubi miraculo tribuit Chrysostomus, quod Christi corpus simul sit in cælo, et in altari lib. III. de *Sacerdotio*: « O miraculum, o Dei benignitatem, qui cum patre sursum sedet in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se ipse tradit volentibus illum excipere, et amplecti. » Item homil. 2. ad *populum Antiochenum* in fine: « Elias meliorem discipulo reliquit: Filius autem Dei ascendens suam carnem dimisit: sed Elias quidem exutus, Christus autem, et nobis reliquit, et ipsam habens ascendit. »

Ad hunc locum respondet Beza in *Cyclope* Christi carnem in cælo esse proprie, in terra symbolice. Et probat, quia ibidem Chrysost. dicit, Eliam simul fuisse sursum et deorsum, quia nimirum sursum erat in sua persona, et deorsum erat, quia requieverat spiritus ejus in Eliseo: et sic in alio erat deorsum, non in se. Adducit etiam Beza eundem Chrysostomum hom. 24. in *priorem ad Corinth.* ubi dicit, per hoc mysterium fieri, ut terra nobis sit cælum, et hortatur, ut mente concendamus in cælum, ubi Christum habeamus.

Sed nihil Beza dicit. Nam etiam si Elias non erat proprie sursum et deorsum, tamen alia ratio est de Christi carne, quam Chrysostomus non confert cum Elia, sed cum ejus melote.

Quod autem proprie carnem Domini Chrysost. intellexerit in terra nobis relictam, et simul in cælo, patet, tum ex loco citato ex lib. III. de *sacerdotio*, ubi miraculum in hac re agnoscit Chrysost.; neque enim miraculum esset, si tantum in symbolo carnem Domini haberemus: tum ex hoc ipso loco, de quo agimus. Dicit enim Chrysost. rem nobis longe

quam Elias Elisæo reliquit : quia Elias vestem, Christus carnem reliquit. At certe non est res major caro in symbolo, quam vestis propriae dicta.

Denique locus alius a Beza productus ex hom. 24. in *priorem ad Corinth.* vel solus sufficeret ad eum convertendum ad veram fidem, nisi in sua hæresi plane obdruisset. Nam non dicit Chrysost. ut mente in cælum ascendamus, ut ibi tantum Christum habeamus, sed ut videamus, nihil esse in cælo præstantius Christo, et ideo terram per hoc Sacramentum fieri cælum, quia vere habemus in terris id, quod est in cælo præstantissimum. Verba ejus hæc sunt hom. 24. in *priorem ad Corinth.* in fine : « Deum in hac vita sumus, ut terra nobis cælum fit, facit hoc mysterium. Ascende igitur ad cæli portas, et diligenter attende, imo non cæli sed cæli cælorum, et tunc quod dicimus intueberis. Etenim quod summo honore dignum est, id tibi in terra ostendam ; nam quemadmodum in regibus non parietes, non tectum aureum, sed regium corpus in throno sedens, omnium præstantissimum est : ita quoque in cælis regium corpus, quod nunc in terra videndum tibi proponitur : neque enim Angelos, neque Archangelos, non cælos, non cælum cælorum, sed ipsum horum omnium Dominum tibi ostendo. » Quomodo Chrysost. si solum in signo Christum in terra esse vellet, plane deciperet auditores ; nec anteponeret eum Angelis et Archangelis. Quis enim non malit veros Angelos videre, quam solam Christi imaginem ? Adde quod ibidem rursus ait Chrysost. : « Si puer regis purpura, et diademate ornatus tibi ferendus traderetur, nonne, omnibus rebus humi abjectis, eum exciperes ? Verum nunc cum non hominis regium puerum, sed unigenitum Dei Filium accipias, non horrescis, et omnem sæcularium rerum amorem abjicis ? » Hæc ille. Ubi si de Christi signo, non de ipso Christo loqueretur, nullo modo eum cum regio puero, sed cum imagine pueri regii conferret ; aut certe ineptissimus esset.

Quintum testimonium, est in his locis, ubi Chrysost. dicit, Christum in Eucharistia, non modo ab hominibus, sed etiam ab Angelis adorari. Hom. 41. in *priorem ad Corinth.* « Non frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus, aut accedimus, pro istis agnum illum jaacentem ; et peccata mundi tollentem deprecantes. » Hæc ille. Ubi apertissime dicit invocari (quæ species

est summæ adorationis) agnum in altari jaacentem ; et forte alludit ad illa verba : « Agnus Dei, qui tollis peccata mundi dona eis requiem. »

Idem in orat. de *S. Philogonia*, loquens de magis, qui ad Christum adorandum ex Perside venerunt, sic ait : « Si cum fide accesserimus, procul dubio videbimus eum in præsepi jaacentem. Nam hæc mensa vicem explet præsepi : si quidem et hic ponitur corpus Dominicum, non quidem fasciis involutum, sicut tunc, sed undequaque Spiritu sancto convestitum. Ac magi quidem nihil aliud quid adorarunt : tibi vero si cum pura accesseris conscientia, permittemus ut sumas, et sumpto domum abeas. » Ubi indicat nos non tantum adorare posse, quod magi fecerunt, sed etiam sumere.

Idem homil. 60. ad *populum Antiochenum* : « Cogita quali sis insignitus honore, qua mensa fruaris. Quod Angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri, propter emicantem inde splendorem, hoc nos pasce mur, huic nos unimur. » Et homil. 61. « Huic et supernæ potestates assistunt, quoniam et ille nobis manifestus propositorum virtutem speculantur, et inaccessibiles admirantur splendores. » Et homil. 3. in *epist. ad Ephes.* « Et tu ad salutarem hoc hostiam accessurus, quam Angeli ipsi cum tremore suspiciunt. » Et lib. 6. ad *sacerdot.* : « Per id tempus, inquit, et Angeli sacerdoti assident et cælestium potestatum universus ordo clamores excitat, et locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est : id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, et commemorantem quemdam audivi, cum diceret senem quandam, virum admirabilem, ac cui revelationum mysteria multa divinitus fuissent detecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignum habitum a Deo fuisse : ac per illud quidem tempus derepente Angelorum multitudinem conspexisse (quatenus aspectus humanus ferre poterat) fulgentibus vestibus indutorum altare ipsum circumdantium : denique sic capite inclinatorum, ut si quis milites præsentem regem stantes videat. » Homil. 21. in *Acta* « Quid dicis ? hostia in manibus est, adsunt Angeli, adsunt Archangeli, adest Filius Dei : cum tanto horrore astant omnes etc. » Denique homil. de *Eucharistia* in encenisi : « Agnus Dei immolatur, Seraphim astant sex alis faciem tegentia, etc. »

Ad hæc adversarii neque respondent, neque respondere possunt. Si enim Angeli ad altare astant capibus inclinatis, et cum timore, ac tremore, vix audent libere intueri propter splendorem inde emicantem ; quis negare potest ibi aliud esse, quam panem ? Et si Angeli adorant, quis homines reprehendere potest si et ipsi adorent ?

Sextum testimonium est in his locis, ubi Chrysost. dicit mutari panem homil. 83. in *Math.* et homil. 60. ad *Populum* : « Non sunt humanæ virtutis opera proposita : nos ministrorum locum tenemus, qui vero sanctificat ea, et immutat, ipse est. » Et infra : « Qui dixit, Hoc est corpus meum, et verbo factum confirmavit. » Et in hom. de *proditione Judæ* dicit ista verba : « Hoc est corpus meum », similia esse illis : « Crescite et multiplicamini. » Et hom. de *Eucharist.* in encenisi : « Num vides panem ? num vinum ? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt ? absit, ne sic cogites. Quemadmodum enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit : sic et hic puta mysteria consumi corporis substantia. »

Ad hunc ultimum locum respondet Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum* par. 4. Chrysostomum non negare in Eucharistia esse verum panem ; sed modo illo loquendi significare velle, non esse attendendum ad panem, sed ad id, quod per eum significatur neque substantiam panis propria velle consumi ab ipso Domini corpore superveniente sicut ceram ab igne ; sed istum esse tropum, quo indicetur oportere nos mentem abstrahere a pane, et vino, et in rebus significatis eam ponere. Id autem probat, quia Chrysostomus non solum substantiam panis, sed etiam accidentia consumi dicit, cum ait nihil superfluere, et cum adhibet cere similitudinem, quæ tota omnino perit in igne, tum quoad substantiam, tum quoad accidentia. Atqui accidentia panis non consumuntur vere et proprie, cum adhuc sensibus percipiuntur ; ergo neque substantia vere et proprie consumitur ; ergo neque substantia vere, et proprie consumitur. Secundo idem probat, quia ibidem Chrysostomus dicit : « Ne putetis quod accipiatis divinum corpus ex homine, sed ex ipsis Seraphim forcipe ignem. » Quæ certe verba proprie accipiendi non sunt, quia falsa essent : eodem igitur modo, cum idem auctor dicit, non esse panem, et vinum, et consumi mysteria, intelligenda sunt omnia improprie.

Sed hæc solutio nullo negotio refelli potest. Nam si Chrysostomus non negaret reipsa panem adesse, et tantum vellet non adesse quoad cogitationem nostram ; non diceret Eucharistiam non emitti in secessum sicut alios cibos : ista enim nihil ad cogitationem, sed ad rem ipsam pertinent. Unde Petrus Martyr, quamvis multa dixerit de hoc loco, nunquam tamen respondit ad istam sententiam, sed eam semper, quasi scopulum quemdam infestum evitavit. Præterea valde absurda esset similitudo illa de cera ab igne consumpta, si non reipsa panis consumeretur.

Ad argumentum ejus primum respondeo, Chrysostomum non dicere consumi accidentia panis : imo disertis verbis expressit ille substantiam discedere, adveniente alia substantia. Unde cum ait mysteria consumi, intelligit quoad substantiam, de qua loquebatur ; et cum ait, nihil superfluere, nihil substantiæ remanere significat. Et denique cum cera, quæ tota consumitur, solum substantiam panis comparat, non quidquam in pane est.

Ad secundum dico, non esse similes illas locutiones : « Ne putet divinum corpus ex homine te accipere. » et « Num panem vides, num vinum ? » Nam in priore manifesti sunt tropi, dum sacerdotem vocat angelum Seraphicum, et corpus Domini ignem, et manum sacerdotalem forcipem : neque negat accipi corpus Domini a sacerdote, sed negat illum eo tempore gerere, ut hominem, sed potius angelico ministerio illum uti confirmat. At in posteriore omnes circumstantiæ clamant non esse ibi tropum, cum dicat, eum panem non ire in secessum, et totam substantiam consumi.

Septimum testimonium est in his locis, ubi dicit in Eucharistia esse veritatem sanguinis, cujus figura præcesserat in Testamento veteri. Homini ad Neophylos disputans de sanguine agni, quo linebantur postes filiorum Israël in Ægypto, ut ab Angelo percutiente liberarentur : « Sicut, inquit, regnantium statuæ, nonnumquam ad se confugientibus hominibus subvenire consueverunt, non quia sunt ære confectæ, sed quia retinent imaginem principalem : ita et sanguis ille liberavit, non quia sanguis fuit, sed quia ejus sanguinis ostendebat adventum. Nunc ergo si viderit inimicus, non postibus impositum sanguinem typi, sed fidelium ore lucentem sanguinem veritatis, multo magis se subtrahet. Si enim Angelus cessit exemplo, quanto

magis terrebitur inimicus, si ipsum perspexit veritatem? » Similia repetit hom. 43. in *Jean.* et homil. 61. *Ad populum Antiochenum.* Ad quae loca nihil omnino responderi potest: nam sanguinis veritatem ponit Chrysostomus non solum in animo, sed etiam in ore fideium.

Jam contra catholicam veritatem ex Chrysostomo novem testimonia Petrus Martyr adducit in lib. *contra Gardinerum* object. 197. et sequentibus, sed sex ex illis, nullam habent difficultatem. Unum sumit ex hom. 83. in *Matth.* ubi Chrysostomus Eucharistiam vocat symbola passionis Christi. Quod quidem et nos fatemur, ut supra saepe diximus.

Alterum, sumit ex eadem homilia, ubi dicit Israëlitas agnum paschalem comedisse habitu viatorum, quia in Palestinam profecturi erant; nos autem in caelum profecturos esse: ex quo loco deducit Petrus Martyr nos, dum manducamus Eucharistiam, debere in caelum mente conscendere, et tibi Christum querere, non in Sacramento. Atqui ista mira est vel stupiditas, vel pertinacia. Nam non docet Chrysostomus, ut dum sumimus Eucharistiam, ascendamus in caelum, sed ut sumamus Eucharistiam tanquam cibum, et viaticum, quo roboremur in hac vita, dum proficiscimur ad patriam caelestem, ad quam post mortem perveniemus. Id quod ex allata comparatione perspicuum est: neque enim Israëlita dum comederent agnum, ibant in Palestinam, ut ibi quærerent agnum, sed comedeant agnum quem præsentem habebant, habitu tamen viatorum, quia paulo post iter facturi erant ad terram promissionis.

Tertium testimonium sumit ex homil. 24. in *priorem ad Corinthios*: ubi Chrysostomus ait: « Quid est panis? corpus Christi »: « Ergo, inquit Petrus Martyr, panis est corpus Christi; ergo verus panis manet in Eucharistia. » Respondeo: Chrysostomus non de pane materiali, sed de pane consecrato predicat corpus Christi: verissime autem panis consecratus non est panis communis, sed panis vite, id est, corpus Christi. Unde ibidem Chrysostomus, disertis verbis dicit, in calice sacro illud esse, quod ex latere Christi fluxit, id est, sanguinem ejus.

Quartum testimonium sumit ex eadem homil. ubi Chrysostomus dicit, Eucharistiam esse cibum aquilarum, juxta illa verba

(1) *Matth.* XXV, 40.

Domini: *Ubi fuerit corpus, illic congregantur et aquilæ* (1). Proinde more aquilarum debere nos in altum eveli, et ad Christum accedere. Hinc autem nititur ostendere Petrus Martyr, Christum non esse querendum in altari. Sed frustra nititur. Chrysostomus enim loquitur de ascensione non in caelum corporale, sed in Deum, ac res æternas, et spirituales; neglectis terrenis curis, quod sane facit, qui Christum quærit, eique ad teret, ubicumque tandem is sit.

Quintum testimonium sumit ex homil. 27. in *priorem ad Corinthios*, ubi panem, et calicem vocat Eucharistiam. Sed ad hoc jam saepe responsum est: utitur enim Chrysostomus verbis Pauli.

Sextum testimonium est in hom. 20. in *posteriorem ad Corinthios*, ubi Chrysostomus dicit, non solum Eucharistiam esse corpus Domini, sed etiam pauperes esse corpus Domini, de quibus Dominus ait: *Quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* At pauperes non sunt corpus Christi nisi representative; ergo et Eucharistia solum representative corpus est Christi. Respondeo: Non dicit Chrysostomus eodem modo corpus Christi esse pauperes, quo est Eucharistia: et ex aliis ejus locis infinitis satis jam probatum est, Eucharistiam esse ipsum verum Christi corpus, quale certum est non esse pauperes.

Septimum testimonium sumit ex comment. *Psal.* xxxi. Sic enim ibi legitur: « Ut quotidie in similitudinem corporis, et sanguinis Christi panem, et vinum secundum ordinem Melchisedech nobis ostenderent in Sacramento. »

Respondeo: Commentarium in eum psalmum, sine dubio non esse Chrysostomi, imò neque graeci alicujus; phrasis enim latina est, et cum res, tum verba longissime absunt a scriptis Chrysostomi: potest tamen responderi, (eujuscumque sit illa sententia), panem, et vinum in Sacramento ostendi quoad externam speciem. Nam ut supra diximus, etiam more Scripturarum res denominantur ab exteriori specie: quomodo serpens æneus vocatur serpens, et Angeli qui apparebant in forma humana, passim dicuntur in Scriptura homines. Neque negamus panem Eucharistiae similitudinem gerere corporis Domini, quoniam ejus sacramentum est, licet simul etiam deum, præsens Domini corpus, non absens, eo sacramento

significari. Porro ille auctor panem et vinum appellare voluit Eucharistiam, non corpus, et sanguinem, quia exonebat illa verba Salomonis: *Venite comedite panes meos, et bibite vinum, quod miscui vobis* (1).

Octavum testimonium sumit ex libro, sive epistola ad Casarium monachum, ubi legitur, panem post consecrationem non vocari amplius panem, licet natura panis in ipso permaneat.

Respondeo: Nihil ejusmodi unquam scripsisse Chrysostomum: neque enim in toto Chrysostomi opere ullus est liber, vel epistola ad Casarium. Verba autem hujus auctoris (quicumque ille fuerit) eandem prorsus sententiam habent cum sententia Theodreti, et Gelasii: ideo, quod postea ad illos respondebimus, idem et huic responderi poterit: nolo enim cum Chrysostomo miscere testimonia incerta, et nullius auctoritatis.

Nonum testimonium sumit ex hom. in *Matth.* ubi sic legitur: « Si ergo hæc vasa sanctificata ad privatos usus transferre sic periculosum est, in quibus non verum corpus Christi, sed mysterium corporis ejus continetur; quanto magis vasa corporis nostri, quæ sibi Deus ad habitaculum preparavit, non debemus locum darre diabolo agendi in eis quod vult. »

Respondeo: Non dubium est, opus homiliarum imperfectum, unde sumptum est ab adversariis testimonium, non esse Chrysostomi: nec minus certum est, opus illud variis erroribus scaterere. Id annotavit Erasmus in præfatione: idem fatetur Petrus Martyr; et omnes, qui legerint, facile judicabunt. Porro verba illa: « In quibus non est verum corpus Domini, sed corporis ejus mysterium continetur »: ab aliquo Berengarii discipulo incerta illi homiliae esse videntur. Nam non sunt in omnibus exemplaribus, ut ibidem ad marginem annotatur; et præterea ad rem non faciunt. Nam loquebatur auctor homiliae de vasis sacris templi Salomonis, quæ Balthasar transtulit ad profanum usum, et propterea regnum, et vitam perdidit. In illis autem vasis, non solum non erat verum corpus Domini, sed nec mysterium ejus. Denique constat opus illud multis modis corruptum a variis hæreticis, et varia hinc inde incerta habere. Id quod recte probat Sixtus Senensis lib. iv. *Bibliotheca sancta* pag. 443. tribus argumentis. Primo, quia in quibusdam

antiquissimis exemplaribus non inveniuntur hi errores. Secundo, quia si auferantur, nihil perit de sensu et contextu verborum. Tertio, quia non solum sunt in hoc libro errores diversissimorum hæreticorum, ut Montani, Donati, Manichæi, Arii, Pelagii, Berengarii; sed etiam inveniuntur contrariæ sententiæ, et plane catholice, et præsertim adversus Arianos; id enim argumentum est manifestum, non esse illa omnia ejusdem auctoris. Habemus igitur, nihil solidi ex vero Chrysostomo ab hæreticis afferri potuisse, cum tamen nos tam multa ex indubitatis ejus, libris attulerimus pro catholica veritate.

CAPUT XXIII.

Testimonium sancti Hieronymi.

S. Hieronymus æqualis Chrysostomi fuit, licet ei aliquamdiu supervixerit: obiit enim anno Domini 422. cum obiisset Chrysostomus anno 409. Ex hoc igitur auctore quadam testimonia produci possunt. Primum est in comment. *Matth.* xxvi. ubi sic legitur: « Postquam typicum Paschæ fuerat impletum, et agni carnes cum Apostolis comederat, assumpsit panem, qui confortat cor hominis, et ad verum Paschæ transgreditur Sacramentum: ut quomodo in præfiguratione ejus Melchisedech, summi Dei sacerdos panem et vinum offerens fecerat: ipse quoque veritatem sui corporis, et sanguinis representaret. »

Hinc locum etiam hæretici pro se adducunt, ut Petrus Martyr lib. *contra Gardinerum* objecto 210. propter illam ultimam voculam, representaret; sed locus plane noster est totus. Nam representare apud Hieronymum, exhibere reipsa significat, ut supra diximus in testimoniis Tertulliani: quia significatione utitur etiam Ambrosius lib. 1. de *Officiis* cap. 36. cum ait: « Intellige prius, quæ habentur in fereulis dapæ, et tunc mitte manum, ut quæ legis, vel accipis a Deo, tu operibus exequaris, et collatam in te gratiam officiis repræsentes: » ubi pro eodem accipit, exequi, et representare.

Sic accipisse Hieronymum, patet primo ex eo, quod opponit typicum paschæ Judæorum, vero Sacramento Paschæ Christianorum. Nam si Eucharistia solum representaret corpus Christi in symbolo, et non reipsa;

(1) *Prov.* IX, 5.

nulla esset causa cur diceretur verum sacramentum, et cur opponeretur typico: nam etiam pascha Judæorum representabat in symbolo corpus Christi. Secundo patet ex eo, quod dicit Melchisedechum offerendo panem, et vinum præfigurasse; Christum autem instituendo Eucharistiam representasse corporis veritatem: ubi antithesis requirit, ut Christus exhibuerit corporis veritatem, cujus figura in Melchisedechi oblatione præcesserat. Quod ipse idem clarius exponit in comment. Psal. cix. « Quomodo, inquit, Melchisedech rex Salem obtulit panem, et vinum: sic et tu offeres corpus, et sanguinem tuum: verum panem et verum vinum. Iste Melchisedech ista mysteria, quæ habemus, tradidit nobis, ipse est: qui dixit: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem etc. » Hic videmus a parte opponi pani, et vino Melchisedechi, corpus et sanguinem Christi, quæ dicuntur verus panis, et verum vinum, non ratione nature, sed ratione effectus; quomodo idem Dominus ait: *Ego sum vitis vera*. Nam alioqui etiam panis Melchisedechi fuit verissimus panis, si naturam spectes.

Secundum testimonium est in epist. ad *Hedibiam*, quæst. 2. « Nos, inquit, audiamus, panem, quem fregit Dominus, deditque scipulis, esse corpus Domini Salvatoris. » Et infra: « Nec Moses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus ipse conviva, et convivium, ipse comedens, et qui comeditur. »

Hunc etiam locum pro se Petrus Martyr adducit, quia nomen panis in hoc testimonio legit; sed locum esse pro nobis, dubium esse non potest, tum quia declarat Hieronymus panem illum non esse panem materiale, sed ipsum Domini corpus; tum quia non vere diceret, Mosem non dedisse panem verum, id est, Christi corpus, si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significative.

Tertium testimonium est in comment. 1. ad Ephes. « Dupliciter, inquit, caro Christi, et sanguis intelligitur, vel spiritualis illa, atque divina, de qua ipse dixit: Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: vel caro, et sanguis, quæ crucifixa est, et qui militis effusus est lancea. Juxta hanc divisionem et in sanctis ejus diversitas sanguinis, et carnis accipitur: ut alia sit caro, quæ visura est salutare Dei, alia caro, et sanguis, quæ regnum Dei non queant possidere. » Hæc ille. Ubi distinguit carnem, quæ est in Eucharistia, ab illa, quæ fuit crucifixa, so-

lum quoad accidentia, nimirum quod in cruce fuit caro passibilis; in Eucharistia sit impassibilis, et spirituali ac divino quodam modo se habens: quemadmodum distinguitur caro nostra mortalis, ab ipsa nostra carne immortalis, qualis erit post resurrectionem. Nec potest responderi, carnem spirituales, quæ est in Eucharistia, solum esse in signo, et non reipsa: Nam si ita acciperet, destrueret id, quo astruere volebat, veram carnem resurrecturam, contra Origenistas. Deinde caro Christi, ut in Eucharistia significatur, non potest distingui ab ea, quæ fuit in cruce, nec vocari divina; Eucharistia enim est Sacramentum, sive symbolum passionis Christi: non ergo Hieronymus distingueret unam ab alia, si de symbolo tantum loqueretur. Neque etiam respondere possunt adversarii, Hieronymum non loqui de Eucharistia, sed de spirituali manducatione carnis Domini, de qua intelligunt ipsi verba Domini ab Hieronymo citata. Hoc, inquam, respondere non possunt: nam verba Domini secundum adversarios intelliguntur de carne Domini, ut fuit in cruce, quæ per fidem manducatur spiritualiter, cui manducationi adjunxit postea Dominus, ut ipsi dicunt, symbola externa. At Hieronymus distinguit carnem Domini, quæ vere est cibus, et quam manducamus, a carne crucifixa; ergo non loquitur de manducatione per fidem, sed de vera, et reali, ut diximus.

Quartum testimonium est in commentar. cap. 1. epist. ad *Titum*, ubi cum dixisset, oportere ab officio conjugali eos abstinere, qui corpus Domini suscipere volunt, et attulisset exemplum Achimelech, qui noluit Davidi panes propositionis dare manducandos, nisi prius audisset, eum ab uxore se aliquamdiu continuisse, subjungit: « Tantum interest inter panes propositionis, et corpus Christi, quantum inter imaginem, et veritatem; inter exemplaria verorum, et ea ipsa, quæ per exemplaria præfigurantur. » Hic sane locus apertissimus est. Nam si Eucharistia est ipsa veritas, quæ per panes propositionis figurabatur, certe non est in Eucharistia panis materialis significans corpus Christi, sed ipsum verum corpus: id enim omnium consensu est veritas per illos panes adumbrata. Quod autem Petrus Martyr dicit, Eucharistiam vocari ipsam veritatem, quia est symbolum clarius quam fuerint panes propositionis; supra refutatum est, cum ageremus de figuris.

Porro ex Hieronymo quædam loca adducit Petrus Martyr in lib. *cont. Gardinerum*, objecto 207. 208. et 209. in quibus videtur Hieronymus dicere, non manducari corpus Christi ab impiis. Sed nihil ea loca concludunt: nam loquitur de manducatione utili, et fructuosa, id est, quæ revera spiritualiter nutriat, ac reficiat. Loca, quæ ipsi citant, sunt in comment. in cap. XLVI. Isaie in cap. 22. Hieremias, et in cap. 8. Osee, quibus locis opponi debet comment. in 1. cap. Malach. ubi disertis verbis Hieronymus dicit, ab impiis pollui mensam Domini, dum immundi ipsi mundissimum sanguinem bibunt.

CAPUT XXIV.

Testimonium S. Augustini.

S. Augustinus proxime S. Hieronymum sequitur, quippe qui ejus amicissimus fuit, et annos circiter decem illi supervixit: obiit enim, teste Prospero in Chronico, Augustinus anno Domini 433. cum obiisset Hieronymus, eodem Prospero auctore, anno 422. Hunc autem Patrem Calvinus totum suum esse mentitur lib. iv. Instit. cap. 17. §. 28. Eundem Petrus Martyr, et ceteri Calvinista præter ceteros omnes citant, ac suum esse jactant, ut etiam olim Berengarius, teste Guilmundo lib. II. solum Augustinum non respuebat. Proferam igitur ad hanc eorum jactantiam comprimendam, testimonia ex omnibus omnino tomis operum Augustini.

Ac primum ex primo tomo testimonium habemus in lib. IX. confess. cap. 13: « Tantummodo, inquit, memoriam sui ad altare tuum fieri desideravit, unde sciret dispensari victimam sanctam, quæ deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis. Et infra: Ad cujus pretii nostri Sacramentum ligavit ancilla tua animam suam vinculo fidei. » Hæc ille. Qui per victimam, quæ deletum est chirographum contrarium nobis, non potest intelligere, nisi veram Christi carnem, quæ pro nobis immolata fuit in cruce; neque enim panis est ejusmodi victima: et cum dicit eam victimam dispensari ex altari, apertissime indicat carnem Christi non tantum fide, sed etiam manibus, ex ore suscipi. Denique cum dicit sanctam Monicam alligasse animam suam vinculo fidei, ad Sacramentum corpo-

ris Domini, manifeste significat, in eo Sacramento non esse nudum signum, sed ipsum etiam verum Domini corpus: neque enim alligasset mulier sapientissima animam suam pani, ut per eum secura esset.

In secundo tomo in epist. 44. ad Maximum, cum Maximum homo gentilis objecisset Augustino, quod Christiani in abditis locis Deum suum se videre credant: nihil omnino respondit. Nam neque negare poterat Christum videri in Sacramento altaris, cum ipse idem dicit lib. 3. Trinit. cap. 10. in specie panis Dominum oculis apparere mortalium: neque tamen tutum, aut æquum putavit homini gentili explicare hoc mysterium. At certe si nonnisi in signo Christus in Eucharistia adesset, potuisset, et debuisset objectionem illam refellere.

Exstat testimonium in epist. 86. ad Casulanum, ubi reprehendit Augustinus quemdam Urbicum, qui dixerat, ita mutatum esse Testamentum vetus in novum, ut cederet pecus pani, et sanguis poculo. « Dicit, inquit, cessisse pani pecus, tanquam nesciens, et tunc in Domini mensa panes propositionis poni solere, et nunc se de agni immaculati corpore partem sumere et dicit cessisse poculo sanguinem, non cogitans etiam nunc se accipere in poculo sanguinem. » Et infra: « Quando ergo melius, et congruentius vetera transisse, et novo in Christo facta esse sic diceret, ut cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini? » Hæc ille. At certe si vera esset adversariorum sententia, Urbicus ille rectissime dixisset, nam vere cessisset pecus pani, et sanguis poculo. Quod enim ad signum attinet, in pecore illo non minus fuisse Christum, quam in nostro pane: et sanguis Domini non minus fuisse in sanguine illo, quam in nostro vino. Quocirca tunc habuissent Christum in pecore, quem nos habemus in pane; et sanguinem in sanguine, quem nos habemus in vino: ac per hoc cessisset pecus pani, non pecus pecori; et sanguis poculo, non sanguis sanguini. Vult igitur Augustinus ita esse omnia mutata, ut pro pane propositionis panem coelestem habemus; pro pecore irrationali, agnum Dei; pro sanguine brutorum animalium, sanguinem Christi.

Idem in epist. 118. cap. 3. dicit, Eucharistia debere singularem venerationem: et ibidem comparat eos, qui ex devotione ac